

PRZYSZŁOŚĆ ODRY

– zapoznaj się z wizją organizacji pozarządowych międzynarodowej Koalicji Czas na Odrę

Nasz cel: Odra – miejsce z przyszłością:

W 2022 r. jedna z największych katastrof ekologicznych w historii współczesnej Europy, która zdarzyła się na rzece Odrze, trafiła na pierwsze strony gazet na całym świecie. Drastycznie uświadomiła ona opinii publicznej pilną potrzebę podjęcia natychmiastowych i konsekwentnych działań, a także konieczność opracowania kompleksowej koncepcji ochrony Odry, wspieranej i wdrażanej przez wszystkie państwa nad Odrą.

Dlatego też my – przedstawiciele organizacji pozarządowych nadodrzańskich krajów – Czech, Polski i Niemiec – wspólnie sformułowaliśmy kompleksową wizję przyszłości Odry i jej dorzecza. Będzie ona podstawą naszych intensywnych transgranicznych działań w nadchodzących latach. Także w sferze wpływu na politykę poszczególnych krajów oraz Unii Europejskiej.

Nasza wizja dla międzynarodowego dorzecza Odry:

Odra wraz z dopływami jest w dobrym stanie ekologicznym. Przywrócone naturalne procesy rzeki, jej zdolności samooczyszczania, łączność z doliną i obszarami zalewowymi pozwalają na powrót i/lub utrzymanie dobrego stanu rodzimych siedlisk oraz gatunków. Odzyskane dla rzek obszary zalewowe i zwiększona naturalna retencja w dorzeczu Odry, zwłaszcza na obszarach podmokłych w dolinie tej rzeki, redukują zagrożenie suszą i powodzią.

Prowadzące czyste wody rzeka Odra i jej dopływy, a także ich bogate przyrodniczo doliny, są atrakcyjnymi i rozpoznawalnymi w Europie obszarami wypoczynku i rekreacji. Dynamiczny rozwój regionów nie odbywa się kosztem jakości środowiska, a wszelkie inwestycje i modernizacje istniejącej infrastruktury są neutralne dla środowiska lub prowadzą do poprawy jego jakości. Zdrowa rzeka i jej dolina pomagają okolicznym mieszkańcom łatwiej dostosowywać się do konsekwencji zmian klimatu.

Powyższa wizja dla międzynarodowego dorzecza Odry dzisiaj może wydawać się nierealna i naiwna. Jednak jest ona po prostu realizacją celów, które państwa członkowskie UE wyznaczyły dla rozwoju regionalnego za pomocą swoich przepisów, zobowiązań i zaleceń. Przepisy te obejmują Ramową Dyrektywę Wodną, Dyrektywę Siedliskową i Ptasią, Dyrektywę o Zarządzaniu Ryzykiem Powodziowym, Dyrektywę o Ocenie Oddziaływania na Środowisko, Strategię Bioróżnorodności UE oraz Politykę Zielonego Ładu.

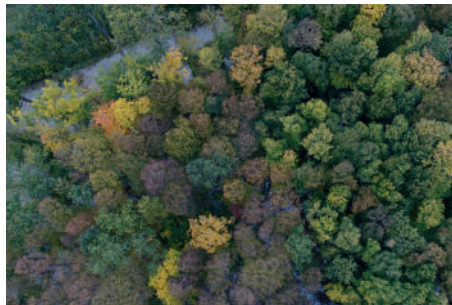
Poniżej przedstawiamy cele, które opierają się na dostępnych danych naukowych z badań nad rzeką Odrą i jej dorzeczem oraz na publikacjach dotyczących ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. Naturalne rzeki w dorzeczu Odry, które mają służyć ekosystemom i być odporne na zmiany klimatu, są społecznie uznaną koniecznością we wszystkich państwach nad Odrą.

Nasze organizacje wzywają rządy nadodrzańskich państw do wdrożenia istniejących przepisów, które doprowadzą do realizacji tych celów. Aby zrobić to skutecznie, konieczna jest współpraca międzynarodowa, dla której my jako Międzynarodowa Koalicja „Czas na Odrę” możemy stanowić przykład. Nasze cele zostały po raz pierwszy zaprezentowane na czesko-polsko-niemieckiej konferencji „Przyszłość Odry” we wrześniu 2023 r. w Criewen, w siedzibie Parku Narodowego Dolina Dolnej Odry.

Długoterminowe cele i działania dla międzynarodowego dorzecza Odry:

1. Odra prowadzi i zasila środowisko czystą wodą

- Redukcja zanieczyszczeń: Zastosowanie nowoczesnych technologii oczyszczania wód ściekowych i rygorystyczne regulacje emisyjne oraz wykluczenie bezpośrednich zrzutów wód zasolonych, w tym dołowych, przyczynią się do poprawy jakości wody w Odrze. To nie tylko korzyść ekologiczna, ale też ekonomiczna – czystsza woda rzek stanowi bowiem strategiczny zasób wody użytkowej i pitnej, a także wspiera rozwój regionów i turystyki.
- Odbudowa naturalnych oczyszczalni: Przywrócenie mokradeł, bagien, torfowisk i lasów łęgowych stworzy „naturalne oczyszczalnie”, obniżając koszty oczyszczania wody. Będzie to prowadzić do zatrzymania spadku różnorodności biologicznej na terenach podmokłych, a w niektórych wypadkach nawet do jej wzrostu i magazynowania w torfowiskach węgla organicznego. Doprowadzi to do spowolnienia spływu wody i/lub jej zatrzymywania oraz pozytywnie wpłynie na bilans wodny krajobrazu w całej zlewni. Dzięki temu poprawi się zasilanie wód gruntowych, a w szczególności złagodzone zostaną ryzyka i negatywne skutki suszy.
- Łagodzenie erozji: Działania na rzecz utrzymania starodrzewia, lasów wodochronnych i zalesiania zdegradowanych terenów w dorzeczu Odry ograniczą nadmierny spływ powierzchniowy i erozję gleb. Erozja wgłębna koryta Odry zostanie zatrzymana, a na jej środkowym biegu nawet odwrócona. Odbudowa dna Odry i podniesienie jej koryta doprowadzi do połączenia terenów zalewowych z reżimem rzeki, dzięki czemu w dolinie Odry będą mogły odradzać się typowe dla dolin rzecznych cenne przyrodniczo lasy łęgowe oraz zmiennowilgotne łąki trzęślicowe.
- Zmiana zagospodarowania dorzecza Odry: Ograniczenie stosowania pestycydów i nawozów, utworzenie strefy buforowej wzdłuż rzek, a na terenach zalewowych przywrócenie ekstensywnie wykorzystywanych trwałych użytków zielonych zajętych przez grunty orne sprawi, że jakość wody w Odrze i jej dopływach poprawi się.

2. Odra jest bogata przyrodniczo.

Jest ostoją bioróżnorodności, drożnym korytarzem ekologicznym, miejscem życia i migracji gatunków typowych dla rzek oraz ich dolin

- Przywracanie naturalnych siedlisk i związanych z nimi gatunków: Rewitalizacja i ochrona naturalnych siedlisk przyniesie korzyści ekosystemom, rodzimym siedliskom i gatunkom, ograniczając i/lub eliminując ekspansję gatunków obcych i inwazyjnych.
- Odbudowa i ochrona ekosystemów: Obejmie również dostosowane użytkowanie gruntów, takie jak np. paludikultura na torfowiskach.
- Monitoring bioróżnorodności: Stały monitoring gatunków roślin i zwierząt dostarczy danych naukowych oraz stworzy możliwości badawcze, co przyciągnie inwestycje w badania i edukację.
- Stworzenie warunków dla migracji ryb: Udrożnienie dróg migracyjnych umożliwi powrót gatunkom tradycyjnie zamieszkującym Odrę, takim, jak certa, tosoś i jesiotr.
- Dobre praktyki utrzymania rzek: Prace utrzymaniowe prowadzone na Odrze i jej dopływach nie będą powodowały dalszej degradacji populacji gatunków i siedlisk typowych dla krajobrazu rzecznego.

- Ochrona przyrody: Sieć skutecznie zarządzanych obszarów chronionych różnego typu (parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary Natura 2000 i inne) wzdłuż Odry zapewnia trwałą ochronę przyrody.
- Zwiększenie bioróżnorodności i różnorodności krajobrazu rzeczno-terenowego: Dzięki tym zabiegom dolina Odry stanie się atrakcyjnym miejscem życia i pracy oraz celem turystyki i rekreacji.

3. Odra jest osią rozwoju regionalnego, społeczności i ekonomii

- Rekreacja i turystyka: Rozwinięta infrastruktura turystyczna i przyjazny wizerunek Odry przyciągną odwiedzających, co będzie generować przychody związane z turystyką oraz produktem lokalnym. Dzięki atrakcyjnym możliwościom spędzania wolnego czasu, zróżnicowanemu krajobrazowi i nienaruszonej przyrodzie region stanie się atrakcyjny i zapewni lepszą jakość życia mieszkańców, przyciągnie nie tylko turystów, ale także gości konferencyjnych i nowych mieszkańców pracujących zdalnie.
- Przyjazne przystanie i miasta: Przystosowanie miast położonych nad Odrą do korzystania z rzeki w celach odpoczynku, sportu i rekreacyjnej żeglugi stworzy nowe miejsca pracy.
- Rolnictwo ekologiczne: Wprowadzenie praktyk rolnictwa ekologicznego przyniesie korzyści rolnikom poprzez zmniejszenie kosztów i lepsze dostosowanie się do rynków zielonych produktów. Funkcjonujące strefy buforowe wzdłuż wszystkich wód powierzchniowych znacznie zredukują wpływ rolnictwa na jakość wód w zakresie spływu biogenów.
- Bogactwo ryb: Dzięki udroźnieniu lub likwidacji kluczowych barier oraz dzięki zróżnicowaniu i poprawie kondycji siedlisk do Odry i jej dopływów wrócą gatunki migrujące i dwuśrodowiskowe ryb o znaczeniu gospodarczym (w tym sieja, miętus, certa, troć, łosoś i jesiotr bałtycki)¹.
- Zrównoważone rybołówstwo: Zarządzanie rybołówstwem przyczyniać się będzie do odnowy i ochrony zasobów oraz rozwoju sektora rybackiego, co będzie miało wpływ na stabilność ekonomiczną regionu.
- Zrównoważone rolnictwo: Praktyki rolnicze w dolinie Odry doprowadzą do poprawy jakości gleby wcześniej zdegradowanej przez intensywne rolnictwo i zwiększą zdolność krajobrazu do retencji wody (przeciwdziałanie suszy i powodzi).

¹ Sieja (*Coregonus maraena*), miętus pospolity (*Lota lota*), kiełb białopłetwy (*Romanogobio belingi*), koza złota bałtycka (*Sabanejewia baltica*), certa (*Vimba vimba*), troć wędrowna (*Salmo trutta trutta*), łosoś (*Salmo salar*) i jesiotr bałtycki (*Acipenser oxyrinchus*).

4. Odra odporna na zmiany klimatu wraz z nasilającymi się suszami i powodzią

- Przywracanie obszarów retencyjnych: Zatrzymywanie wody w skali całej zlewni, w tym na terenach wcześniej zmeliorowanych, oraz rewitalizacja i ochrona naturalnych obszarów retencyjnych, również na wcześniej osuszonych obszarach – zwłaszcza na torfowiskach jako „gąbkach w krajobrazie” – zredukuje zagrożenie powodzią i ograniczy skutki suszy. Oszczędzi to koszty związane z naprawami infrastruktury oraz zminimalizuje straty gospodarcze związane z suszą.
- Edukacja i podnoszenie kompetencji służb: Nowoczesny monitoring, prognozowanie i powiązanie z systemami reagowania oraz programy edukacyjne podnoszące kompetencje instytucji odpowiedzialnych za ochronę środowiska i zarządzanie wodami poprawią zdolność do przewidywania sytuacji awaryjnych oraz radzenia sobie z ekstremalnymi warunkami pogodowymi. Będzie to miało wpływ na bezpieczeństwo publiczne i stabilność gospodarczą.

5. Rzeka ponadgraniczna nie tylko w deklaracjach – Odra jako oś partnerstwa i współpracy

- Międzynarodowe partnerstwo odrzańskie opierać się będzie na współdzieleniu danych naukowych i monitoringu środowiska. To pozwoli na podejmowanie decyzji opartych na faktach i dostosowanych do potrzeb całego systemu zlewniowego.
- Ciągła komunikacja między partnerami, zarówno z sektora publicznego, jak i prywatnego, pozwoli na bieżące monitorowanie i reagowanie na wyzwania ekologiczne i klimatyczne.
- Włączenie społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych i przedsiębiorstw do działań ochronnych stworzy więź społeczną i wzmocni lokalną ekonomię.

Wizja bez utopii – aktualne przykłady najlepszych praktyk w realizacji naszych celów:

(CZ) Przywrócenie podmokłych łąk i terenów podmokłych – tereny zalewowe Koźmice w dorzeczu rzeki Opawy

Krajobraz doliny Opawy został kiedyś osuszony, a ziemia wyrównana w celu ułatwienia rolnictwa. Dziś, dzięki przywróceniu pierwotnego krajobrazu rzeczno-łaskowego, ponownie możemy znaleźć rozlewiska i kwitnące łąki, które są pożądanym domem zwłaszcza dla ptaków, płazów i roślin chronionych. Koźmickie rozlewiska znów działają jak gąbka: skutecznie zatrzymują wodę w krajobrazie. Pomagają nie tylko w porze suchej, ale także podczas wiosennych roztopów, opadów deszczu i ewentualnych powodzi. Ponadto mokradła skutecznie przyczyniają się do równowagi temperatur na danym obszarze. Poprzez stopniowe uwalnianie wody podmokłe łąki pomagają również utrzymać wilgoć w okresach suszy, nie tylko na terenach podmokłych, ale także w ich otoczeniu. Można tu również obserwować ptaki, takie jak czajka, błotniak stawowy lub błotniak łąkowy, liczne płazy i owady. Podmokłe łąki i mokradła przyczyniają się zatem do poprawy lokalnego krajobrazu kulturowego.

(CZ/PL) Przestrzeń dla rzeki – utworzenie obszaru chronionego Meandry Graniczne Odry

Utworzenie obszaru chronionego i wykupienie gruntów zagrożonych erozją rzeki, zapobiegło regulacji tego odcinka rzeki.

(PL) Odsunięcie obwałowań w dolinie Odry w rejonie Domaszkowa

Połączenie ochrony przyrody (przyłączenie obszarów zalewowych do reżimu rzeki i odtwarzanie lasów łęgowych) z poprawą bezpieczeństwa (ochrona przed powodzią). Odsunięcie 7 km obwałowań doprowadziło do odzyskania 600 ha terenów zalewowych, uzyskanie ok. 12 mln m³ dodatkowej retencji i umożliwienia regeneracji priorytetowego w UE siedliska – lasów łęgowych.

(DE) Ochrona terenów zalewowych doliny dolnej Odry

Zakrojony na szeroką skalę projekt ochrony przyrody o reprezentatywnym znaczeniu dla kraju, obejmujący wciąż w dużej mierze nienaruszony krajobraz zalewowy rzeki, który ma zostać zachowany w stanie zbliżonym do naturalnego i w razie potrzeby poddany dalszej renaturyzacji. W celu ochrony przyrody w Dolinie Dolnej Odry agencja realizująca projekt nabyła do tej pory ponad 3000 ha gruntów wartych ochrony w głównym obszarze projektu pasa nadbrzeżnego Odry, a także liczne obszary wymiany.

Ostrava, Wrocław, Berlin, wrzesień 2023
 Materiał przygotowany przez czesko-polsko-niemiecki zespół
 Międzynarodowej Koalicji „Czas na Odrę”
 we współpracy z polską Koalicją „Ratujmy Rzeki”

TIME FOR THE ODER CZAS NA ODRĘ ČAS NA ODRU ZEIT FÜR DIE ODER

**Punkt kontaktowy Koalicji
„Czas na Odrę” w Polsce:**

Fundacja EkoRozwoju
ul. św. Wincentego 25A,C
PL 55-140 Wrocław
Polska
www.odra.pl
koalicja@odra.pl

Druk: 05.10.2023

**Punkt kontaktowy Koalicji
„Čas na Odru” w Czechach:**

Arnika-CEPO
Seifertova 372/85
130 00 Praga 3
Czechy
www.arnika.org
priroda@arnika.org

**Punkt kontaktowy Koalicji
„Zeit für die Oder” w Niemczech:**

Aktionsbündnis lebendige Oder
c/o Deutscher Naturschutzring
Marienstraße 19-20
10117 Berlin
Niemcy
www.saveoder.org
info@saveoder.org